

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.8>**М. Зубашков***аспірант кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
orcid.org/0009-0001-2678-2923*

ВПЛИВ ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ НА ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

У статті досліджується вплив цифровізації на функції цивільного процесу в Україні. Автор обґрунтовує тезу про те, що поширення та системна інтеграція електронних засобів у цивільний процес спричиняють трансформацію усталених функцій цивільного процесу, які історично формувалися в межах традиційної форми провадження.

Здійснюється комплексний аналіз змін у реалізації процесуальних механізмів в умовах функціонування Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЕСІКС) та її підсистем, зокрема модуля «Електронний суд». Зазначається, що цифрові інструменти змінюють не лише зовнішню форму здійснення процесуальних дій, а й внутрішню логіку правозастосування, що впливає на характер реалізації функцій правосуддя.

Встановлено, що в електронному середовищі функції цивільного процесу втрачають свою традиційну матеріальну прив'язку до письмової форми та набувають комунікаційного, цифрово-інтерактивного, алгоритмізованого характеру. У зв'язку з цим запропоновано виокремити нові функції цивільного процесу, котрі, на переконання автора, виникають під впливом електронного правосуддя, та фактично вже виконуються в межах цивільного процесу: інфраструктурно-комунікаційну та інформаційно-аналітичну.

У статті також досліджується видозміна традиційних функцій цивільного процесу, котра характеризується їх розширенням, практичною алгоритмізацією та пристосуванням до нових цифрових умов. У цьому контексті поступово посилюється їх процедурна складова, тоді як правозастосовчий аспект дещо відходить на другий план.

Також проаналізовано зміст нової Концепції розвитку ЕСІКС, затвердженої Державною судовою адміністрацією України у квітні 2025 року, яка фіксує окремі трансформаційні тенденції, проте, на думку автора, містить положення, що становлять потенційну загрозу для незалежності судової дискреції. Робиться висновок про необхідність теоретичного переосмислення та нормативного оновлення процесуальної моделі цивільного судочинства в умовах цифрової трансформації правосуддя.

Ключові слова: digitalization, justice, process, function, system, civil procedure.

Zubashkov M. IMPACT OF THE ELECTRONIC JUSTICE ON THE FUNCTIONS OF CIVIL PROCEDURE

The article explores the impact of digitalization on the functions of civil procedure in Ukraine. The author substantiates the thesis that the widespread and systemic integration of electronic tools into civil proceedings leads to the transformation of established functions of civil procedure, which have historically developed within the framework of the traditional form of proceedings.

A comprehensive analysis is conducted on the changes in the implementation of procedural mechanisms under the functioning of the Unified Judicial Information and Telecommunication System (ESIKS) and its subsystems, particularly the “Electronic Court” module. It is noted that digital tools affect not only the external form of procedural actions but also the internal logic of legal application, influencing the nature of the realization of the functions of justice.

It is established that, in the electronic environment, the functions of civil procedure lose their traditional material attachment to the written form and acquire a communicative, digitally interactive, and algorithmized nature. In this regard, the author proposes to distinguish new functions of civil procedure under the influence of electronic justice, which are already functioning in civil proceedings: infrastructure-communicative and information-analytical.

The article also examines the transformation of the traditional functions of civil procedure, which is characterized by their expansion, practical algorithmization, and adaptation to new digital conditions. In this context, the procedural component is gradually gaining greater significance, while the law-enforcement aspect is somewhat receding into the background.

The paper also analyzes the content of the new ESIKS Development Concept, approved by the State Judicial Administration of Ukraine in April 2025, which reflects certain transformational trends but, in the author's view, contains provisions that pose a potential threat to the independence of judicial discretion. The conclusion emphasizes the need for theoretical reconsideration and regulatory modernization of the procedural model of civil litigation in the context of digital transformation of justice.

Key words: digitalization, justice, process, function, system, civil procedure.

Постановка проблеми. Повсюдне поширення та використання цифрових технологій в рамках теперішньої суспільно-правової дійсності майже не залишило серед широкого кола сфер життєдіяльності людини таких, котрі б не були пов'язані з цифровими технологіями.

Так, в рамках національного цивільного процесу існування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЕСІКС), Електронного

Суду як її підсистеми(модуля) та використання тих функцій та можливостей, що такими програмними продуктами забезпечуються вже є повсякденним та звичним для науковців, юристів-практиків та осіб, що звертаються до суду за захистом порушеного права.

Слід зазначити, що захист порушеного права в цивільному процесі відбувається, у тому числі, за допомогою реалізації визначених законом та

теорією цивільного процесу процесуальних функцій, які регулюють порядок і способи звернення до суду, розгляду справ, прийняття судових рішень та їх виконання.

Процесуальні функції традиційно формують ядро класичного правосуддя у цивільному процесі, однак у зв'язку з розвитком та поширенням цифрових технологій вони зазнають сутнісних трансформацій, а саме, отримують нові змістовні та процесуальні відтінки, доповнюються та/або видозмінюються через використання судом та учасниками справи електронних засобів та інформаційних систем, що забезпечують швидкість, відкритість і прозорість судового розгляду.

Саме тому через інтеграцію цифрових технологій у цивільне судочинство починає формуватися новий процесуально-правовий феномен – **«електронне правосуддя»**, що є не лише описом технічного удосконалення цивільного процесу чи позначенням використання цифрових технологій як таких, а радикально новою формою здійснення правосуддя, де основними проявами виступають як самі цифрові інструменти, так і нові способи взаємодії між судом, учасниками процесу та суспільством. Як вказують у власній праці Л.М. Мандрика та О.В. Даниленко: *«на концептуальному рівні цифрову трансформацію розуміють як процес, спрямований на вдосконалення об'єкта шляхом ініціювання значних змін у його властивостях...»* [5, с. 170].

Таким чином феномен електронного правосуддя проявляється, передусім, у функціях цивільного процесу, які, зберігаючи свою сутність, отримують нові механізми їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади розуміння функцій цивільного процесуального права, їх класифікації та змістовного наповнення, особливостей цифровізації цивільного процесуального права були опрацьовані такими науковцями, як К.В. Гусаров, А.Ю. Каламайко, Н.О. Риженко, А.Л. Святошнюк, Л.М. Мандрика, О.В. Даниленко та іншими авторами.

Слід вказати, що теоретичне дослідження, спрямоване на з'ясування сутності поняття електронного правосуддя, його складових та базового нормативно-правового регулювання вже проводилося автором, результати якого зазначені в минулих наукових роботах [3].

Метою цього дослідження є аналіз видозмін чи доповнень до класичних функцій правосуддя у цивільному процесі в умовах цифровізації, змістившись таким чином його у функціональну площину.

На нашу думку, такий підхід покликаний чітко продемонструвати, що на практиці формується де-факто новий феномен-електронне правосуддя, який реалізується у рамках електронного судочинства, що функціонує, поки що, в межах «класичного» цивільного процесу.

Завданням цієї статті є розкриття трансформаційних процесів, з'ясування їх сутнісних характеристик, визначення практичного значення для подальших досліджень у сфері цивільного процесуального права.

Для досягнення завдань нашої статті, вважаємо за необхідне, перш за все, проаналізувати «класичні» функції цивільного процесу, що є наразі доктринально узгодженими серед вітчизняних науковців.

Так, відомий фахівець у галузі цивільного процесу К.В. Гусаров зазначає, що функції правосуддя в цивільному процесі становлять саме закріплені в законі основні напрями діяльності судової влади щодо вирішення спорів про цивільне право (у широкому сенсі) та розгляду безспірних справ у межах цивільної процесуальної форми, які законодавство відносить до підсудності судів. Їх реалізація покликана утверджувати верховенство права і закону, а також забезпечувати досягнення цілей правосуддя, що визначають його соціальну функцію [1, с. 81].

В контексті виконання завдань цієї статті питання аналізу безспірних правовідносин в рамках цивільного процесу буде випущено, оскільки такі потребують окремого теоретичного дослідження питання їх цифровізації.

Здійснення «класичних» функцій цивільного процесу покладається на суди цивільної юрисдикції, тому цьому контексті правосуддя, як форма реалізації судової влади, втілюється через функції цивільного процесу.

Слід вказати, що ЦПК України не містить окремої статті, котра передбачала б чіткий перелік таких функцій. Проте це не вказує на відсутність у цивільного процесу відповідного функціонального наповнення [9].

Відповідно до загальноприйнятого підходу, вони визначаються з тексту ЦПК України системно, виходячи із його завдань, принципів та загальної структури. Функції також досліджуються і класифікуються в рамках правової науки.

Важливою «вихідною точкою» для здійснення аналізу функцій цивільного процесу є положення статті 2 ЦПК України, котре вказує на те, що *завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, юридичних осіб та інтересів держави*.

Аналіз вказаної норми дозволяє зробити висновок про наявність у цивільному процесі *охоронної функції*, котра проявляється через забезпечення судового захисту прав та інтересів учасників цивільних правовідносин.

Зокрема, охоронна функція цивільного процесу дозволяє реалізувати основне завдання правосуддя-судовий захист суб'єктивних прав, свобод

і законних інтересів з метою поновлення порушеного права [1, с. 82].

На нашу думку, через систему процесуальних принципів, закріплених у ч.3 ст.2 ЦПК (зокрема, принципи верховенства права, законності, рівності всіх учасників процесу перед законом і судом, змагальності сторін, диспозитивності тощо) [9], можна простежити також і *регулятивну функцію*, яка забезпечує впорядкування та контроль поведінки учасників тієї чи іншої цивільної справи, визначає межі їхніх прав та обов'язків, регулює процесуальні правовідносини.

Забезпечуючи впорядкування процесуальної діяльності, регулятивна функція є передумовою справедливого й ефективного правосуддя.

В межах механізмів оскарження судових рішень, передбачених цивільним процесуальним законом, у свою чергу, реалізується *контрольна функція* цивільного процесу, котра забезпечує можливість перевірки обґрунтованості та законності рішень, прийнятих судами нижчої інстанції, забезпечити їх відповідність стандартам правосуддя.

Як вказує К. В. Гусаров, *«результатом здійснення контрольної функції суду може бути зміна чи скасування акта, що оскаржується, чи підтвердження його законності й обґрунтованості»* [1, с. 83].

Контрольна функція через інститут перегляду рішень гарантує дотримання законності та захист від судової помилки, що прямо пов'язано з вимогами правосуддя до законності та обґрунтованості судових рішень.

У науковій літературі виділяється також й виховна функція цивільного процесу, котра полягає у формуванні в громадян правової культури, поваги до закону і суду, підвищенні рівня правової обізнаності [8, с. 46–47].

На нашу думку, використання електронних засобів у сфері правозастосування в рамках цивільного процесу зумовлює чітко простежувану зміну класичного розуміння його функцій.

Полягають ці зміни не лише у зовнішній модифікації форм реалізації окремих процесуальних дій, а й у переосмисленні їх змістовного наповнення з урахуванням цифрового середовища.

Така трансформація має системний характер і не обмежується адаптацією наявних функцій до нових умов, а водночас зумовлює виникнення нових, що раніше не були об'єктом самостійного наукового аналізу в межах класичної процесуальної доктрини. Отже, цифрові інструменти починають відігравати не лише технічну, а й функціональну роль у структурі цивільного процесу.

Вважаємо, що охоронна функція набуває нової якості через розширення доступу до суду за допомогою електронних засобів подачі позовів, доказів та інших процесуальних документів, що знижує

бар'єри для реалізації права на судовий захист – це проявляється, зокрема, через можливість подання в порядку ст.ст. 175, 177 ЦПК України позову через модуль ЄСІКС «Електронний суд» відповідно до положень ст. 14 ЦПК України без фізичного відвідування суду, долучити документи, скан-копії доказів, фото- та відеоматеріали в електронному вигляді через персональний кабінет користувача. Крім того, реєстрація справи в автоматизованій системі документообігу дозволяє скоротити час відкриття провадження та підвищує швидкість процесуального реагування [7; 9].

Регулятивна функція, зважаючи на автоматизацію обміну документами, відеоконференцз'язок та електронний кабінет, доповнюється технічним компонентом – електронні інструменти фактично забезпечують не лише порядок, але й технічну організацію процесу. Наприклад, учасники справи отримують автоматичні процесуальні повідомлення через ЄСІКС відповідно до ч. 5, 7 ст. 14 ЦПК України (sms, email, повідомлення в особистому кабінеті), що майже повністю виключає можливість неповідомлення учасника справи про необхідність явки до суду, неознайомлення з відзивом на власну позовну заяву, тощо. Строки ж подання документів фіксуються точно за допомогою засобів електронного кабінету, а сам електронний кабінет відображає послідовність дій сторін, дозволяючи суду ефективно організовувати процесуальну взаємодію [7].

Якісної трансформації зазнає також і контрольна функція завдяки цифровим можливостям фіксації вчинення процесуальних дій. Наприклад, судові засідання фіксуються в режимі відеозапису, який зберігається в цифровому архіві та/або на спеціальному носії, що може бути використаний для перевірки дотримання процесуального порядку або в рамках апеляційного перегляду справи, а суддя має змогу переглянути хронологію справи в електронному форматі, що підвищує об'єктивність і точність перевірки рішень.

Видозміни виховної функції полягають в можливості публічного доступу до судових рішень через Єдиний державний реєстр судових рішень (ЄДРСР) та активному використанні електронних сервісів, що значно розширяє межі її застосування.

У відкритому доступі громадяни мають змогу знайомитися зі змістом рішень, правовими висновками та логікою суддів, що сприяє формуванню поваги до закону, підвищує рівень правової обізнаності. Крім того, у багатьох судах впроваджено відкриті відеотрансляції засідань, а на офіційних вебресурсах розміщено інтерактивні інструкції для учасників процесу, що роз'яснюють порядок подання позову, скарги чи заяви, стимулюючи розвиток правової культури [2].

Окрім модернізації традиційних функцій, цифровізація зумовлює виникнення нових функ-

ціональних напрямів, що, в свою чергу дозволяють виокремити й додаткові функції [10, с. 59].

Так, на нашу думку, можна виділити *інфраструктурно-комунікаційну функцію*, яка полягає у забезпеченні технічної можливості взаємодії між судом і учасниками процесу шляхом використання телекомунікаційних систем, реєстрів та сервісів. Проявом цієї функції можна вважати можливість проведення судових засідань у режимі відеоконференції згідно зі ст. 212 ЦПК України, використання електронного цифрового підпису для автентифікації сторін відповідно до положень ст. 14 ЦПК України та ЗУ «Про електронні довірчі послуги», забезпечення цілодобового доступу до документів у справі, інтеграції електронної пошти з судовими системами повідомлення [6; 9; 11].

Вважаємо, що окремому виділенню підлягає також *інформаційно-аналітична функція*, яка реалізується через відкритий доступ до електронних баз даних судової практики, автоматизований аналіз судових рішень, цифрові сервіси для пошуку правових позицій. Наприклад, учасник процесу має можливість за ключовими словами знайти аналогічні справи в ЄДРСР, що дозволяє формувати ефективну правову позицію. Для судів такі інструменти забезпечують дотримання єдності судової практики та запобігають правовому свавіллю. Водночас у межах електронного кабінету чи сторонніх правових сервісів здійснюється інтеграція із судовими аналітичними модулями, які дозволяють здійснювати аналіз тенденцій розгляду справ, виявляти типові помилки або визначати усталену судову практику з певного питання.

Слід зазначити, що зростаюча роль цифрових інструментів у здійсненні правосуддя не залишилась поза увагою органів державної влади: у квітні 2025 року Державна судова адміністрація України (ДСА) затвердила нову Концепцію Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС) (наказ ДСА від 30.04.2025 № 178) [4].

Хоча в Концепції задекларовано ціль створення «ефективного, прозорого та доступного правосуддя», її окремі положення чітко вказують на спробу нормативного оформлення вже фактично трансформованих функцій цивільного процесу, водночас виявляючи структурну недостатність такого підходу для комплексного правового регулювання цих змін.

Так, пункт 6.1.1 Концепції передбачає запровадження елементів штучного інтелекту (AI) у підсистемі (модулі) «Електронний документообіг суду», зокрема: генерація проектів документів; формування стислого змісту рішень; підбір релевантної судової практики; аналіз моделі розгляду справи; віртуальний аватар-асистент для підтримки користувачів. Ці положення безпосередньо корелюють із трансформацією регулятив-

ної та пов'язані із становленням інформаційно-аналітичної цивільного процесу.

Наприклад, автоматичне створення проектів рішень та аналіз справ на основі попередньої практики прямо відповідає змістові регулятивної функції; однак відповідно до положень Концепції із акцентом на алгоритмічну стандартизацію поведінки суду.

Автоматизований підбір судової практики та аналіз моделей розгляду справи можна віднести до змісту запропонованої інформаційно-аналітичної функції, що у свою чергу дозволяє суддям швидше орієнтуватися в правозастосуванні, проте створює ризик зниження дискретності й автономності рішень.

На нашу думку, перетворення регулятивної функції у напрямку технологічної уніфікації може простежуватись у розділі 4 Концепції, зокрема у принципах 3 і 5, де визначено курс на уніфіковану архітектуру, єдині шаблони, стилі, довідники та автоматизовану оркестрацію процесів.

Однак, це може знижувати індивідуальність процесуального підходу до кожної справи, що, у свою чергу, вплине на якість реалізації принципів диспозитивності та змагальності сторін, закріплених у ч. 3 ст. 2 ЦПК України [9].

Положення, що тісно пов'язані з контрольною функцією, можна простежити у п. 5.1 Концепції, в якому закріплено механізм повного логування дій користувачів, включно зі змінами в проектах рішень, спробами несанкціонованих дій та аналітикою активності судді (див. також розд. 6, функціональні компоненти: «Логування», «Моніторинг», «Аналіз та звітність»).

Таким чином, контрольна функція в нових умовах набуває рис постійного технічного моніторингу, що, з одного боку, покликано забезпечити прозорість, а з іншого-загрожує незалежності суду через можливий надмірний адміністративний вплив або самоконтроль під тиском «цифрового нагляду».

На нашу думку, ключовий засіб «цифрової логістики» правосуддя визначено у пункті 6.1.1, в якому закладено положення про централізований автоматичний розподіл справ, а також про повну інтеграцію з державними реєстрами. Такі норми можуть демонструвати наявність інфраструктурно-комунікаційної функції.

Водночас така автоматизація істотно зменшує адаптивність розподілу справ «під конкретну ситуацію», що може конфліктувати з положеннями ст. 33 ЦПК України (питання підсудності) та порушувати реалізацію охоронної функції, яка передбачає гнучке врахування особливостей кожної конкретної справи.

Таким чином, окремі положення Концепції ЄСІКС від 30.04.2025 № 178, попри свою декла-

ративну спрямованість на технологічне вдосконалення судочинства, *фактично визнають та відображають видозміну* класичних функцій цивільного процесу і появу нових, таких як інфраструктурно-комунікаційна та інформаційно-аналітична.

На нашу думку, вказана Концепція за своєю суттю залишається технічним та адміністративним документом, який є недостатнім засобом нормативного регулювання такої трансформації функціонального наповнення цивільного процесу. Окрім того, ключові положення Концепції прямо стосуються процесуальної природи цивільного судочинства, при цьому не мають відповідного юридичного оформлення в ЦПК України чи інших актах процесуального права.

Висновки. Використання електронних засобів у цивільному процесі спричинило появу нових форм та способів процесуального правозастосування, що чітко фіксуються як у теоретичній площині, так і на рівні практики. Наочною ілюстрацією вказаних змін є прийняття у 2025 році нової Концепції Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС), яка формалізує окремі елементи трансформаційних процесів у судовій системі та, як наслідок, у цивільному процесі України.

Водночас зміст окремих положень цієї Концепції свідчить про потребу у більш ґрунтовному нормативному переосмисленні процесуальних механізмів у цифровому середовищі. На підставі вищевикладеного вважаємо, що під впливом цифровізації зазнають значної трансформації регулятивна, охоронна, контрольна та виховна функції цивільного процесу, а також з'являються нові інформаційно-аналітична та інфраструктурно-комунікаційна функції.

Таким чином, доцільною є активізація подальших комплексних наукових досліджень цієї проблематики з метою реформування цивільного процесуального законодавства.

Література

1. Гусаров К. В. Функції правосуддя у цивільному процесі. *Зовнішня торгівля: право та економіка*. 2006. № 3. С. 81–84.

2. Дубенкова Марія. Резонансні судові справи транслюватимуть на YouTube – запроваджено новий функціонал – Юридичні новини. *Безкоштовний сервіс для вирішення Юридичних питань № 1 в Україні*. URL: https://protocol.ua/ua/rezonansni_sudovi_spravi_translyuvatimut_na_youtube_zaprovadgeno_noviy_funktsional/ (дата звернення: 29.06.2025).

3. Зубашков М. Проблема співвідношення понять «електронне правосуддя», «електронне судочинство» та «електронний суд» в цивільному процесі України. *New ukrainian law*. 2024. № 3. С. 165–172. URL: <https://doi.org/10.51989/nul.2024.3.21> (дата звернення: 29.06.2025).

4. КОНЦЕПЦІЯ ЄСІКС : Дод. до Наказу 30.04.2025 № 178 від 30.04.2025. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf.

5. Мандрика Л. М., Даниленко О. В. Проривні цифрові технології як засадничі фактори трансформації цивільного права України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32, № 1. С. 165–198. URL: [https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/32\(1\)_2025-164-190.pdf](https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/32(1)_2025-164-190.pdf) (дата звернення: 29.06.2025).

6. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII : станом на 18 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 29.06.2025).

7. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : Рішення від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 : станом на 5 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення: 29.06.2025).

8. Степаненко Н.В., Мороз В.О. Правова характеристика функцій цивільного законодавства. *Legal bulletin*. 2025. С. 45–48. URL: <https://doi.org/10.31732/2708-339x-2025-15-a6> (дата звернення: 29.06.2025).

9. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 29.06.2025).

10. Каламайко А.Ю. Упровадження інформаційних технологій і забезпечення принципів цивільного судочинства. *Часопис цивілістики*. 2021. № 43. С. 58–65. URL: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i43.445> (дата звернення: 30.06.2025).

11. Ryzhenko N. Digital transformation in the judicial system of Ukraine. *Uzhhorod national university herald. series: law*. 2023. Vol. 1, no. 79. P. 228–231. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.39> (date of access: 30.06.2025).